

**Standpunt van de
Vereniging Het Edelhert
ten aanzien van het beheer
van edel- en damherten in Nederland**

Beleidsdocument Vereniging Het Edelhert, 2009

Update: december 2017

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Aanleiding voor dit document ligt voornamelijk in het gegeven dat de maatschappij steeds in verandering is. Deze veranderingen lijken ook steeds sneller plaats te vinden. Dat geldt voor de doelstellingen op de Veluwe en andere (potentiële) leefgebieden van het edelhert en van de betreffende terreineigenaren.

Onze vereniging is via diverse overlegstructuren betrokken bij het faunabeleid in Nederland in zijn algemeenheid en die op de Veluwe in het bijzonder. De vertegenwoordigers van onze vereniging dragen het beleid uit. Via ons tijdschrift, de website en de media worden regelmatig de standpunten naar voren gebracht. Steeds vaker wordt gevraagd naar het standpunt van onze Vereniging ten aanzien van 'jacht' (overigens spreken wij verder in dit document over populatiebeheer).

In deze nota wordt daarom de huidige situatie met betrekking tot edelherten en damherten in Nederland en het standpunt ten aanzien van populatiebeheer op een rij gezet.

1.2 Bestaansrecht van de Vereniging

De Vereniging ontleent haar bestaansrecht aan het bevorderen van het welzijn van bestaande én mogelijk toekomstige populaties edelherten en damherten¹. Dit geldt zowel voor populaties als voor individuele dieren, waarbij opgemerkt dient te worden dat wij het welzijn op populatieniveau belangrijker achten dan dat op het individuele niveau. Het bestuur realiseert zich ten volle dat de eerste leden en bestuurders van de Vereniging in 1946 bestonden uit jagers en natuurliefhebbers die zich het lot van de restpopulaties edelherten op de Veluwe aantrokken. Als gevolg van de Tweede Wereldoorlog en de indertijd gebrekkige maatschappelijke belangstelling voor de soort waren die sterk gedecimeerd en verkeerden in slechte conditie. Zij waren degenen die passende maatregelen bewerkstelligden om het grootste in het wild levende landzoogdier van Nederland te behouden. Het instellen van rustgebieden, de aanleg van wildakkers en –weiden, het invoeren van terrein- en jachtoezicht, het houden van tellingen en populatiebeheer (op Duitse leest geschoeid) waren de instrumenten die ervoor gezorgd hebben dat we heden ten dage gezonde populaties edelherten op de Veluwe hebben. Populaties waar we trots op (mogen) zijn!

De Vereniging streeft er nog steeds naar het voorkomen van edelherten en de rol die deze dieren spelen in de Nederlandse natuur onder de aandacht te brengen van de samenleving. Deze rol is divers; het edelhert is:

- een grote grazer en heeft daarmee invloed op vegetatie- en landschapsontwikkeling;
- onderdeel van natuurlijke ecosystemen in onze klimaatzone;
- een recreatief/toeristische trekker (lokale economie);
- ambassadeur voor een bepaald type robuuste natuurkwaliteit, waar ook vele andere (bos)soorten van profiteren;
- een zaadverspreider over grotere afstanden.

---

¹ Noot: daar waar in dit document "edelhert" geschreven staat, wordt ook het damhert bedoeld.

2. Natuurlijke en Nederlandse omstandigheden

2.1 Populatiedynamica

Door natuurlijke vermeerdering neemt de populatieomvang bij edelherten met een vrij constante groeifactor toe. In het voorjaar krijgt een volwassen vrouwelijk dier, de hinde, in de regel een kalf. Hierdoor bedraagt in de regel de jaarlijkse aanwas gemiddeld 60-70% van het aantal vrouwelijke dieren in de populatie of 30-35% van het totaal aantal dieren in een populatie (bij geslachtsverhouding van 1:1). Deze groeisnelheid neemt af bij hoge dichtheden. Onder meer natuurlijke omstandigheden zorgen uiteindelijk voedselgebrek en eventueel de aanwezigheid van grote roofdieren ervoor dat de populatiegroei nog verder afneemt. Uiteindelijk blijft de populatiegrootte min of meer constant. Op dat moment is de zogenoemde ecologische draagkracht bereikt. De ecologische draagkracht is niet altijd hetzelfde, maar schommelt rond een gemiddelde. Fluctuaties treden op als gevolg van ondermeer klimaatsinvloeden, variaties in voedselaanbod, aanwezigheid van andere grazers en verstoring.

Bij een gelijkblijvende populatie zijn geboorte en sterfte met elkaar in evenwicht. Er worden evenveel dieren geboren dan dat er doodgaan. Dit gebeurt zowel in populaties die door de mens beheerd worden middels populatiebeheer (afschot), als in populaties die niet door de mens gereguleerd worden. In het laatste geval treedt er sterfte op door voedselgebrek en indien aanwezig limiteren ook grote roofdieren mede de aantallen.

2.2 De Nederlandse omstandigheden

De grootte van hoefdierpopulaties, zoals edelherten, werden in het verleden bepaald door het natuurlijk voedselaanbod en de aanwezigheid grote roofdieren. Ook klimatologische omstandigheden en overstromingen hadden invloed op de aantallen hoefdieren. De mens kreeg in de afgelopen duizenden jaren steeds meer invloed op de grootte en de samenstelling van de aanwezige dierpopulaties. Uiteindelijk resulteerde dit in het bijna uitsterven van het edelhert in Nederland. Mede door de inspanning van onze Vereniging komt het edelhert weer in behoorlijke aantallen voor in ons land.

We kunnen stellen dat in Nederland al heel lang geen sprake meer is van intacte natuur. In onze bos- en natuurgebieden is de structuur en de soortensamenstelling van de vegetatie zeer sterk door de mens beïnvloed. De meeste gebieden hebben bovendien een meervoudig gebruik. Naast natuurbehoud zijn bosbouw, recreatie, cultuurhistorie en landschap belangrijke functies. Daarnaast leggen ook de landbouw, wonen en andere menselijk gebruik beslag op de groene ruimte. Het leefgebied van het edelhert wordt bovendien op veel plaatsen doorsneden door wegen, rasters en andere barrières. Op veel plaatsen zijn de van nature betere (voedsel)gronden, zoals de uiterwaarden niet meer bereikbaar.

Edelherten zijn grote grazers, die vooral in hoge dichtheden de vegetatie sterk kunnen beïnvloeden. Behalve gras, heide, bosbes, staan ook bladeren, knoppen en boombast op het menu. De natuurlijke bosverjonging kan ernstig geremd worden door begrazing en ook worden er bomen geschild en geveegd. Afhankelijk van de terreindoelstelling kun je dit graasgedrag als gewenst beschouwen. Indien de mens het graasgedrag als ongewenst bestempelt, is er sprake van schade. In een open of halfopen landschap met een natuurdoelstelling kan begrazing door edelherten zeer gewenst zijn en zorgen voor meer variatie. Maar als de terreindoelstelling erop gericht is het aandeel inheemse boomsoorten te verhogen, of het beheer mede gericht is op houtoogst, dan is er meestal sprake van schade. De schade die edelherten veroorzaken hangt in de regel nauw samen met de dichtheid. Hoe

hoger de aantallen, hoe meer schade ze kunnen aanrichten door hun graasgedrag, en hoe groter het risico op aanrijdingen. Bij een gemiddelde dichtheid van minder dan 2 tot 3 edelherten per 100 ha is er veelal sprake van relatief geringe schade. Deze dichtheid ligt overigens ver onder de zogenoemde ecologische dichtheid op basis van de hoeveelheid beschikbaar voedsel.

Door de genoemde andere belangen/gebruiksfuncties/terreindoelstellingen verzetten terreineigenaren zich al gauw tegen natuurlijke (lees: hoge) dichtheden van edelherten. Zij vinden een populatie herten die hoort bij de ecologische draagkracht van een terrein dus ongewenst en opteren voor lagere aantallen, waarbij ze de dan nog optredende schade/conflicten acceptabel achten. Dat zijn dan de aantallen waarbij mens en dier (herten) duurzaam naast elkaar in één gebied kunnen bestaan. We noemen dat de maatschappelijke draagkracht. Voor deze draagkracht is zoveel mogelijk draagvlak van belang. Consequentie daarvan is echter wel dat dit vervolgens leidt tot de noodzaak om actief in te grijpen in de populatieomvang. In feite betekent dit ook het nastreven van een evenwicht, maar dan op een lager niveau dan dat van het ecologische evenwicht. Omdat op dit lagere niveau niet uit zichzelf een evenwicht ontstaat tussen geboorte en sterfte, zal de mens continu edelherten uit de populatie moeten halen om ervoor te zorgen dat deze zich op het gewenste niveau stabiliseert.

2.3 Beheren van populaties edelherten

Uit voorgaande paragrafen schemert al door dat er twee modellen te onderscheiden zijn voor het beheer van populaties edelherten: het model “ecologische draagkracht” (voedsel bepaalt de aantallen) en het model “maatschappelijke draagkracht” (schade & veiligheid bepalen de aantallen).

Model “ecologische draagkracht”

Dit model betekent groei van de populatieomvang totdat het voedselaanbod beperkend wordt. Die ecologische draagkracht is niet altijd hetzelfde, maar is het best te beschrijven als schommelingen rond een gemiddelde maximale omvang. Die fluctuaties treden op als gevolg van klimaatinvloeden, variaties in voedselaanbod, verstoring, etcetera. Het effect is dat andere mede-gebruikfuncties (sterk) nadelig beïnvloed kunnen worden. Het gevolg is meestal dat scheiding van deze functies gaat optreden, bijvoorbeeld door het aanbrengen van infrastructurele maatregelen als rasters en roosters. Dan ontstaan gesloten systemen. *Het leefgebied Oostvaardersplassen is een voorbeeld van een gebied waar in principe de aantallen grote grazers zich bevinden op het niveau van de ecologische draagkracht.*

Model “maatschappelijke draagkracht”

In het geval van dit model wordt de populatieomvang teruggebracht tot aantallen waarbij de schade en (verkeers)veiligheid een geaccepteerd niveau hebben. Eigenlijk hebben we het hier dus over draagvlak. Afhankelijk van de omgeving, de maatschappelijke acceptatie, landschapstype etcetera, kunnen deze geaccepteerde aantallen van gebied tot gebied verschillen. Feit is dat de maatschappelijke draagkracht vrijwel altijd onder de ecologische ligt. Daarom is populatiebeheer nodig. Als je niet zou ingrijpen groeit de populatie direct richting ecologische draagkracht, maar dan worden de dichtheden te hoog. De mens moet deze groei daarom dus remmen door extra dieren uit de populatie te halen om te zorgen dat deze zich op het gewenste niveau stabiliseert. Dit beheer – waarbij afschot voor extra sterfte moet zorgen - is daarmee een maatschappelijke keuze! *De Veluwe is een voorbeeld van een multifunctioneel (natuur)gebied waar maatschappelijk bepaalde doelstanden voor edelherten nagestreefd worden.*

Bovenstaande modellen zijn niet per definitie synoniem met “niet ingrijpen” en “wel ingrijpen”. Uiteindelijk wordt in alle gebieden in ons land in het kader van het beheer afschot gepleegd. Op de Veluwe wordt de doelstand door middel van afschot op het gewenste peil gehouden.

Ook in de Oostvaardersplassen wordt ingegrepen, zij het in de vorm van afschot van verzwakte dieren, teneinde uitzichtloos lijden te voorkomen.

Bepalend voor de toepassingsmogelijkheden ten aanzien van bovenstaande modellen zijn de wettelijke kaders. Voor het edelhert in Nederland is dat sinds 1 januari 2017 de nieuwe Wet Natuurbescherming die de tot dan toe vigerende Flora- en faunawet in zich heeft opgenomen. Het edelhert is hierin aangeduid als een beschermde, inheemse, diersoort, niet zijnde een beschermde soort volgens de Habitatrichtlijn of Vogelrichtlijn, maar wel zijnde een 'andere beschermde soort' die als zodanig in bijlage A van de Wet Natuurbescherming is opgenomen. De Wet natuurbescherming maakt invulling van de wet door provincies mogelijk, hiertoe kunnen provincies een eigen invulling geven aan de bescherming van soorten. In artikel 3.8 van de Wet Natuurbescherming is onder andere aangegeven dat afschot mogelijk is via provinciale ontheffing of vrijstelling. Een dergelijke ontheffing of vrijstelling kan voor het edelhert bijvoorbeeld afgegeven worden op basis de volgende argumenten:

- in het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden, daaronder begrepen het daarop volgende gebruik van het ingerichte of ontwikkelde gebied;
- ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen;
- ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, in verband met door deze dieren ter plaatse en in het omliggende gebied veelvuldig veroorzaakte schade of in verband met de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden;
- ter voorkoming of bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren;
- in het kader van bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of bosbouw;
- in het kader van bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer;
- in het kader van bestendig beheer of onderhoud van de landschappelijke kwaliteiten van een bepaald gebied, of
- in het algemeen belang.

De basis voor het verlenen van een ontheffing is gelegen in het Faunabeheerplan waarin bovengenoemde aspecten ten aanzien van het duurzaam beheer en de schadebestrijding nader en gebiedsspecifiek uitgewerkt zijn.

De wetgever geeft aan dat voor populatiebeheer aanzitjacht (laag- en hoogzit) en bersjacht geëigende methoden zijn. Immers, bewegingsjacht, met als vormen de drijfjacht en de aanzit-drukjacht zijn beiden niet toegestaan. Dit overigens in tegenstelling met andere (buur)landen.

Andere methoden dan hierboven genoemd om de stand te reguleren acht de vereniging ongewenst. Vangen en elders weer uitzetten is geen optie. Behalve dat dit erg veel stress met zich meebrengt zijn er nauwelijks locaties te vinden waar de dieren geplaatst kunnen worden. Ook anticonceptie is geen oplossing. Behalve de lastige praktische uitvoerbaarheid stuurt dit de natuurlijke cyclus van de reproductie in de war.

3. Populatiebeheer

3.1 Overwegingen ten aanzien van populatiebeheer

De vereniging zet zich in voor het behoud van de bestaande populaties edelherten in ons land. Daar waar geschikte leefgebieden zijn zet de vereniging zich in voor de vestiging van edelherten. Het edelhert heeft van nature grootschalig benuttinggebied en met name tijdens de bronstperiode vertonen de dieren een behoorlijk trekgedrag. Dit betekent dat de leefgebieden bij voorkeur een oppervlakte van 5000 hectare of meer moeten hebben. Ook binnen de geplande Robuuste Verbindingen met ambitieniveau "Edelhert" zet de vereniging zich in voor de aanwezigheid van edelherten. Buiten Gelderland en de Oostvaardersplassen wordt nu meestal een zogenoemd nulstandbeleid gehanteerd door de diverse provincies. Onze vereniging staat op het standpunt dat deze nulstand opgeheven moet worden binnen en in de directe omgeving van de Robuuste Verbindingen.

De Vereniging vindt het belangrijk dat de aantallen edelherten afgestemd zijn op het maatschappelijk draagvlak. Vooral in gebieden met een meervoudige doelstelling, zoals de Veluwe, is het van belang dat de aanwezigheid van edelherten kan samengaan met de andere gebruiksfuncties. Dit geldt wellicht in een nog sterkere mate voor de zogenoemde Poortgebieden en de geplande Robuuste Verbindingen, waar de landbouw een belangrijke rol speelt.

Alleen bij voldoende maatschappelijk draagvlak is op termijn het voortbestaan van het edelhert gegarandeerd. Schade veroorzaakt door edelherten aan de verschillende belangen is natuurlijk nooit geheel te voorkomen, maar wel op een acceptabel niveau te houden. Als Vereniging zetten we ons uiteraard vooral voor de belangen van het edelhert, maar houden daarbij ook rekening met de andere maatschappelijke belangen. Daarbij proberen we steeds te bereiken dat de belangen van het edelhert goed worden gewogen ten opzichte van andere (menselijke) belangen. De vereniging zet zich daarbij tevens in voor een goede schaderegeling voor de landbouw en ander grondgebruik.

De Vereniging vindt wel dat mensen op een respectvolle manier met edelherten om dienen te gaan. Respectvol betekent dat automobilisten niet met 100 km per uur 's nachts over de Veluwe dienen te rijden, dat boeren geen tijdelijke rasters opzetten waarin herten verongelukken. Ook zullen wij bezwaar maken bij bosbouwers/houtproducenten die naar een dichtheid van 0,5 edelhert per 100 hectare of lager willen. Respectvol betekent in onze ogen ook dat defensie de Veluwe alleen voor de hoogst-noodzakelijke oefeningen gebruikt. Dat zijn allemaal zaken waar wij voor staan.

Uitgangspunt voor het beheer is het handhaven van een volwaardige populatie edelherten. De minimumgrootte van een zelfstandige populatie is 150 dieren. Dit om voldoende genetische variatie binnen de populatie te waarborgen. De gewenste geslachtsverhouding is 1 mannelijk dier op 1 vrouwelijk dier. De ideale populatie is zodanig opgebouwd dat alle leeftijdsklassen vertegenwoordigd zijn, waarbij steeds voldoende volwassen hinden en herten aanwezig zijn. Voldoende herten die aan de bronst deelnemen en zorg dragen voor een maximale natuurlijke selectie en genetische variatie. In de gebieden (Veluwe) waar de populatie afgestemd is op het maatschappelijk draagvlak en hierdoor ver onder de ecologische draagkracht ligt op grond van het beschikbaar voedselaanbod ligt, zijn er in regel geen welzijnsproblemen. Dit betekent overigens niet dat er binnen de populatie geen individuele dieren zijn die wel in slechte conditie zijn. Bij voorkeur dienen deze dieren afgeschoten te worden, om verder nodeloos lijden te voorkomen.

Naarmate de populatie toeneemt (Oostvaardersplassen) en het beschikbaar voedsel afneemt groeit het aantal dieren met een slechte conditie. Uiteindelijk sterven er steeds meer dieren de hongerdood. De vereniging vindt het belangrijk dat in een dergelijk geval de dieren afgeschoten dienen te worden, om verder uitzichtloos lijden te voorkomen. Zeker geldt dit zolang de grote roofdieren ontbreken in onze landschappen. De vereniging zet zich ervoor in om zo vroegtijdig mogelijk met dit preventieve afschot te beginnen. Dit betekent afschot voor de kritieke nawinterperiode.

De actuele voorjaarstanden op de Veluwe zijn de afgelopen 10 jaar gestaag toegenomen. Dit door de keuze voor hogere doelstanden en het niet realiseren van het toegewezen afschot. Het lijkt steeds meer moeite te kosten om het toegewezen afschot te realiseren. Door het meer natuurlijke bosbeheer is het moeilijker geworden omdat verspreid over het gehele terrein dekking en voedsel aanwezig is. Het effect van de huidige jachtmethoden lijkt daarom soms onvoldoende. De Vereniging vindt het belangrijk hier nog eens kritisch te kijken of dit niet verbeterd kan worden. Daarbij dient ook gekeken te worden naar (experimenten met) alternatieve vormen van aantalregulatie. De vereniging is op voorhand geen voorstander van de nachthacht met restlichtversterkers of kunstlicht. Gebruik van kunstlicht lijkt in de praktijk te leiden tot hoge schuwheid. Bovendien zijn de nachtelijke uren van belang om te foerageren in de voedselgebieden.

Verder streeft de vereniging ernaar dat het edelhert zijn typische soortspecifieke gedrag kan ontplooiën. Het edelhert is een sociaal levende diersoort, die meestal leeft in roedel(kudde)verband. Bij voorkeur is het dagactief en leeft van nature in de open en halfopen landschappen. Ook het uitgebreide bronstritueel is een specifiek aspect van de leefwijze van het edelhert. Het instellen en langjarig handhaven van (niet te omvangrijke) jachtvrije zones is hierbij een goede maatregel.

Het edelhert neemt van oudsher een belangrijke plaats in binnen de natuurlijke ecosystemen in onze klimaatzone. Daar waar de terreindoelstelling het toelaat en met name binnen de grote eenheden natuur, streeft de vereniging ernaar dat rol van het edelhert als grote grazer meer tot zijn recht komt. Zeker in de (half)open landschappen kunnen edelherten een positieve invloed hebben op de vegetatie en structuurvariatie en bovendien zorgen voor zaadverspreiding over grotere afstanden.

3.2 Criteria

Indien ingegrepen moet worden, prevaleert die vorm van populatiebeheer die maximaal bijdraagt aan de doelstelling van de Vereniging (duurzame populaties edelherten met een hoge mate van welzijn) en die de als ongewenst beschouwde bij-effecten tot een minimum beperkt. De Vereniging heeft daartoe een set van criteria benoemd die haar helpt te oordelen of een bepaalde vorm van beheer de doelstelling van de Vereniging baat of schaadt. Deze criteria volgen uit de overwegingen in paragraaf 3.1.

De criteria die de Vereniging wil hanteren om zich een oordeel te vormen over een vorm van populatiebeheer in een specifiek gebied zijn de volgende:

1. een populatie moet een minimale omvang hebben van 150 dieren of in contact staan met andere populaties die gezamenlijk deze omvang bereiken;
2. de geslachtsverhouding in zo'n populatie moet ongeveer 1:1 zijn ² ;
3. de leeftijdsopbouw van een populatie moet gelijk zijn aan die van natuurlijke populaties: voldoende sociaal belangrijke volwassen dieren, voldoende volwassen herten voor een optimale selectie tijdens de bronst;
4. de dichtheden mogen niet zo hoog oplopen dat het welzijn van grote groepen in het geding raken, bijvoorbeeld gebreksverschijnselen, vatbaarheid voor ziekten en parasieten;
5. handhaven van lage aantallen (<3 edelherten/ 100 ha) in gebieden met een meervoudige doelstelling. Hogere aantallen (>6 edelherten/ 100 ha) in gebieden met hoofdfunctie natuur, mits dat niet strijdig is met de terreindoelstelling (bosverjonging);
6. de dieren in de populatie moeten vrij zijn om hun gehele leefgebied te gebruiken en niet beperkt zijn tot enkele daarvoor ingesteld rustgebieden; het instellen van jachtvrije zones kan daarentegen wel een goede maatregel zijn om edelherten plaatselijk de gelegenheid te geven dagactief te kunnen zijn;
7. de dieren in de populatie moeten dagactief kunnen zijn;
8. de dieren in de populatie moeten een acceptabele vluchtafstand ten aanzien van mensen hanteren (ca 150 m);
9. het beheer dient te passen binnen de wettelijke kaders.

Deze criteria zijn, op de laatste na, allemaal terug te voeren op de aandachtspunten 'natuurlijkheid' en 'zichtbaarheid'. De Vereniging is zich er bewust van dat er tussen verschillende criteria meer of minder overlap kan zijn: een dagactieve populatie edelherten zal vaak ook een beperktere vluchtafstand hanteren dan schemer-/nachtactieve edelherten.

Deze criteria kunnen op basis van voortschrijdend inzicht aangepast worden, of op basis van zich wijzigende omstandigheden. Bij dat laatste kan gedacht worden aan de komst van een toppredator als de wolf. Wat daar de effecten precies van zullen zijn op de populaties wilde hoefdieren in Nederland is op voorhand niet te zeggen (zie bijlage A). Wel kunnen lokaal de aantallen hoefdieren en het gedrag ervan door de (tijdelijke) aanwezigheid van een wolf wijzigen. Feitelijk behoort dat ook het natuurlijke, soortspecifieke gedrag, waarvan we het belangrijk vinden dat het edelhert die kan tonen (zie paragraaf 3.1).

² Hier staat bewust 'ongeveer', immers: de geslachtsverhouding is dichtheidsafhankelijk. Zie ook de in het Edelhert verschenen artikelen over vervrouwelijking van grote populaties. Bij lage dichtheden, zie criteria nummer 5, zal deze geslachtsverhouding wel rond de 1:1 behoren te zijn.

3.3 Generieke toepassing van de criteria?

Met de criteria uit paragraaf 3.2 kunnen we het afschot zoals die door beheerders of door derden in opdracht van terreineigenaren / grondgebruikers uitgevoerd wordt dus toetsen.

Maar kunnen we dan nu ook al bij voorbaat iets zeggen over de verschillende vormen van aantalregulatie? Kunnen we op basis van de verschillende criteria stellen dat een bepaalde vorm van regulatie beter is of slechter dan een andere vorm?

Helaas, dat is in algemene zin niet mogelijk. Aanzitjacht kan aan de criteria voldoen, maar een aanzit-drukjacht zou hier eveneens aan kunnen voldoen. Het ligt aan de terreinomstandigheden en de ervaring/kwaliteit van de mensen die de uitvoering ter hand nemen. Bersen is de enige manier in Schotland; op de Veluwe is het een sterk verstorende methode. Is het op de Veluwe een slechte methode? Nee, maar de praktijk leert dat er maar weinig jagers zijn die het in een boslandschap kunnen.

Kortom er zijn geen slechte methoden, met uitzondering van de drijfjacht. De Vereniging beschouwt drijfjacht *te allen tijde* als een laakbare vorm van aantalregulatie. Ten aanzien van de andere vormen van regulatie kunnen we stellen dat het “goed” of “slecht” ervan zijn, bepaald wordt door de uitvoering ervan! Momenteel vindt als meest toegepaste afschotmethode de aanzitjacht (met en zonder lokvoer) plaats en voor een beperkt deel de bersjacht. Ten aanzien van de aanzitjacht zijn mogelijk verbetervoorstellen te formuleren om negatieve ervaringen van edelherten met mensen zoveel mogelijk te verminderen.

De Vereniging kan d.m.v. de criteria op basis van bijvoorbeeld sterk toegenomen schuwheid in een (deel)gebied signaleren dat het ergens niet goed gaat. Ook kan de Vereniging in voorkomende gevallen voorbeelden aandragen / suggesties doen, al dan niet gebaseerd op ervaringen uit het buitenland.

4 Tot slot

Een edelhert heeft recht op een zoveel mogelijk ongestoord leven, in een volledig biotoop en in een sociaal verband. Indien noodzakelijk heeft een dier recht op een dodelijk schot. Daarbij dient het afschot ook zo min mogelijke negatieve effect(en) te hebben op de edelherten die blijven leven. Belangrijk is in dit verband dat negatieve ervaringen van edelherten met mensen zoveel mogelijk worden voorkomen. Dus een schot geplaatst door een deskundige uitvoerder, die weet welk dier hij of zij moet schieten en onder welke omstandigheden dit kan. Respect, kennis, kunde en discipline zijn hierbij de sleutelwoorden.

Een deskundige uitvoering zorgt ervoor dat het verstorend effect zo minimaal mogelijk is. Want een verkeerde uitvoering maakt dieren nodeloos schuw en beïnvloed het natuurlijke soortspecifieke gedrag van het edelhert. Bovendien zorgt dit er op zijn beurt weer voor dat het publiek nauwelijks in staat is om edelherten te zien. De vereniging vindt het belangrijk dat een breed publiek in de gelegenheid is om in de vrije natuur edelherten te zien. Want dit bepaald uiteindelijk mede het maatschappelijk draagvlak voor het behoud van deze diersoort.

De Vereniging staat voor de taak te beoordelen of er op een verantwoorde manier met edelherten om wordt gegaan en om haar bevindingen bespreekbaar te maken met beheerders en politiek.

Het is echter in eerste instantie aan de Faunabeheereenheden, de terreineigenaren en de uitvoerders/jagers om in goed overleg de wijze van aantalreductie te bepalen en daarover de betreffende overheden te adviseren. De Faunabeheereenheden voeren vervolgens datgene uit wat de politiek als opdrachtgever verlangt.

Hierover kunnen wij ons vervolgens in beoordelende zin uitlaten door de bevindingen te toetsen aan de criteria die als uitgangspunt het welzijn van de populaties edelherten hebben en op grond van die evaluatie suggesties doen ter verbetering van de betreffende methode of zelfs experimenten voorstellen.

Onze rol is daarmee dus meer reactief dan proactief.

Om deze taak goed te kunnen uitvoeren blijft monitoring, evaluatie en onderzoek van permanent belang en zal ook het contact met beheerders en (onderzoeks)instituten in de ons omringende landen zeker voor de komende jaren een belangrijk aandachtspunt zijn.

Bijlage A: De wolf

Verspreidingsgebied wolven in Europa

Het verspreidingsgebied van de wolf in West-Europa groeit en ook Nederland komt binnen bereik van de eerste zwervende exemplaren. Dat is iets wat we ons enkele decennia geleden niet voor hadden kunnen stellen. Een enkeling durfde er in een 'natuurvisie' wel gewag van te maken; Harm vd Veen was zo iemand. Maar tot de verbeelding sprekende soorten als bever, otter, zeearend en kraanvogel zijn er ondertussen ook weer, ook al wordt Nederland steeds voller en drukker. Dus de vraag rijst: komen de wolven mettertijd ook naar Nederland en zo ja, wat zal er dan gebeuren? De ervaringen in Duitsland leren dat wolven in cultuurlandschappen naast mensen kunnen leven. En ook dat wolven over grote afstanden kunnen zwerven en zich weinig aantrekken van barrières als wegen en kanalen, laat staan landsgrenzen.

Inmiddels zit er kleine populatie wolven in het oosten van Duitsland. Samen met Poolse populaties levert dat jaarlijks een klein aanbod aan zwervende, jong volwassen, dieren. Jonge wolven op zoek naar een eigen leefgebied en een geschikte partner. Deze dieren kunnen gemakkelijk de ruim 500 km tot aan de Nederlandse grens overbruggen, zoals de kolonisatie van Zuid-Zweden vanuit Rusland over meer dan 1000 km (!) heeft aangetoond. Inmiddels komen er jaarlijks meer (solitaire) wolven in Midden Duitsland, die zich her en der ook permanent vestigen.

Dat ze dus in Nederland gaan opduiken was dan ook slechts een kwestie van tijd (info afkomstig van de website www.wolveninnederland.nl):

- In 2000 was er mogelijk een wolf in Zeeuws-Vlaanderen, maar dit is een niet-bevestigde waarneming.
- In 2011 is een wolf gezien bij Duiven. Ook dit is een niet-bevestigde waarneming.
- Op 4 juli 2013 is de dode wolf bij Luttelgeest gevonden. Dat bleek later een verplaatst dier te betreffen.
- In juni 2014 is bericht over een wolf die op verschillende plekken gezien was in de omgeving van Ootmarsum (Twente), hoogstwaarschijnlijk een (vrouwelijke) wolf die voornamelijk is waargenomen op een militair oefenterrein tussen Nordhorn en Meppen (DL) en een uitstapje naar Noordoost-Twente gemaakt heeft.
- In maart 2015 was er gedurende meerdere dagen en met zekerheid een jonge wolf in het noorden van Nederland. Dit dier is in april in Duitsland doodgereden.
- Op 3 september 2016 waren er weer meldingen van een wolf in Twente, maar nu in de omgeving van Beuningen. Dit is een zekere waarneming (DNA-onderzoek).
- Begin maart 2017 werd een wolf doodgereden op de A28 tussen Hoogeveen en Meppel.
- En recentelijk, in oktober 2017, 'regent' het meldingen van een wolf op de Veluwe.

Kortom, of het nu wel of niet geverifieerde meldingen betreft, we kunnen stellen dat de wolf sinds de eeuwwisseling weer op gezette tijden ons landje aandoet. Dit na een radiostilte van meer dan een eeuw (waarschijnlijk werd in 1869 de laatste wolf bij Schinveld gedood). Maar dan? Is en blijft het een gelegenheidsbezoekje of zullen wolven zich in ons landje gaan vestigen? En wat betekent dat voor hun prooidieren, in het bijzonder onze aandachtsoorten edelhert en damhert?

Voedsel

Een wolf in het wild eet circa 4 tot 9 kg vlees per dag en bemachtigen elke 3 tot 7 dagen een verse prooi. Wolven jagen op hoefdieren, van ree tot eland of wisent, maar ook op knaagdieren (muizen, hazen en bevers). Wolven specialiseren zich vaak en jagen dan vooral op één of enkele algemene prooisorten, die relatief gemakkelijk te vangen zijn en relatief

veel voedsel bieden. In Oost Duitsland zijn dit reeën, in Zuid Zweden jonge elanden en edelherten in Oost-Polen en Roemenië. In Zuid Europa is een gebrek aan wilde prooidieren en daardoor worden in die landen relatief veel schapen en geiten gegeten door wolven. Van grote prooidieren worden vooral oude, zieke, zwakke of jonge, onervaren dieren gevangen. Reeën vormen de voornaamste voedselbron van de wolven in Duitsland. In tegenstelling tot de wolven in bijvoorbeeld Polen jagen de Duitse wolven solitair. Uit mestonderzoek is gebleken dat in 66% van de keutels sporen van ree gevonden zijn, gevolgd door wild zwijn (in 36% van de keutels aanwezig), edelhert (32%), haas (8%) en kleinere knaagdieren (3%). Slechts in 0,6% van de keutels zijn sporen van gevonden van kleinvee, vooral schapen.

Leefgebieden in Nederland?

Volgens Free Nature / Stichting Ark zijn er in Nederland wel geschikte gebieden voor de wolf te benoemen. Bijvoorbeeld de Amsterdamse Waterleidingduinen met circa 700 damherten en 200 reeën biedt voldoende voedsel aan een roedel van 5 volwassen wolven. Samen met de omliggende gebieden en de voorspelde populatieontwikkeling bij met name damhert, biedt in de nabije toekomst ruimte aan 11 tot 19 wolven, mogelijk in meerdere roedels. Op de Veluwe biedt een populatie van 6000 wilde zwijnen en 2600 edelherten voedsel aan 140 wolven en ruimte aan zeker 5 roedels. Ook de Oostvaardersplassen kan met zijn grote aantallen prooidieren een populatie van vele tientallen wolven ondersteunen, waarbij ook hier gebiedsuitbreidingen gepland zijn en er dus in de toekomst meer ruimte voor een predator komt. Verder moeten we niet vergeten dat verspreid over heel Nederland in natuurgebieden en cultuurland zo'n 60.000 – 100.000 reeën voorkomen. Ook die vormen een prima basis voor wolven om van te leven. Per 2000 reeën is er ruimte voor een roedel wolven. Ook in ons cultuurlandschap en in kleinere natuurgebieden kunnen dus wolven overleven. Het biedt voldoende voedsel aan rondtrekkende solitaire wolven om van het ene naar het andere geschikte gebied te komen en lokaal zelfs voldoende voedsel voor wolventerritoria, aldus Stichting Ark/Free Nature.

Effecten op 'onze' edel- en damherten?

Vraag is wat nou de effecten van wolven op onze populaties edel- en damherten zullen zijn. Okarma (2000) stelt dat prooidieren op verschillende manieren (kunnen) reageren:

1. Geurherkenning
2. Groepsvorming: grotere roedels bij edelherten, m.n. in de winter, daar waar wolven voorkomen vergeleken met gebieden zonder wolven. Hetzelfde is bij wilde zwijnen waargenomen.
3. Migratie (verplaatsing naar de rand van wolventerritorium of juist naar overlappend gebied van territoria). Onderzoek bij wederom witstaatherten leerde dat dieren die zich in het overlapgebied van territoria van twee wolvenpacks ophouden, de grootste kans hebben om te overleven. Wolven jagen bij voorkeur in het centrum van hun territorium.
4. Wegtrekken naar veilige (werp)plekken: bij kariboes is vastgesteld dat drachtige wijfjes naar veilige, afgelegen gebieden trekken om hun jongen te werpen. Dit zou kunnen betekenen dat het als plaatstrouw / trouw aan de geboortegrond gekarakteriseerde gedrag van hinds in ons land zal gaan veranderen, en dat ze meer gaan migreren (vanaf de Veluwe naar de poortgebieden? Of zelfs daarbuiten?). E.e.a. natuurlijk afhankelijk wat de grenzen van de wolventerritoria zullen gaan worden in ons land.

Bij acute dreiging zijn er nog maar 2 verdedigingstactieken:

- Vluchten: de belangrijkste verdediging van hertachtigen is een combinatie van voortdurende waakzaamheid, het vermogen om wolven al van verre waar te nemen en te vluchten voordat wolven tot de aanval overgaan. Met uitzondering van de gewedragers in de kracht van hun leven is een door wolven dicht benaderd prooidier vrijwel kansloos.

- Actieve verdediging: grote, sterke dieren verdedigen zich actief. Volgroeide wilde zwijnen doen dit met succes en zijn vaak zelfs dermate geduchte tegenstanders dat wolven afzien van een aanval. Ook de grote geweidragers kunnen zich met succes tegen wolven verdedigen.

Mochten wolven komen en zich willen vestigen in Nederland, dan is dat vanuit natuurbehoudsoogpunt toe te juichen. Het aantal prooidieren bepaalt het aantal predatoren en niet omgekeerd, dus we hoeven niet bang te zijn dat door de komst van de wolf edelhert of damhert zullen verdwijnen.

De komst van de wolf zal er wel toe leiden dat edel- en damhert ander gedrag zullen gaan vertonen. Enerzijds kan dat positief zijn: ze zullen zich mogelijk meer op de open gebieden (heides) gaan ophouden om zo de predatoren eerder aan te kunnen zien komen. Anderzijds zullen in die gebieden waar wolf zich op dat moment ophoudt de dieren mogelijk (tijdelijk?) schuwer gedrag vertonen. Maar eerlijk gezegd weten we dat niet precies en de ervaringen in het buitenland zijn overal weer anders. Dus het is voorlopig nog gissen naar de werkelijke effecten van de wolf in Nederland. Misschien als de 'Veluwe' wolf het een tijdje uithoudt – tot nu toe zijn het allemaal korte bezoeken geweest – dan weten we misschien wat meer over de impact van de wolf op onze natuur. Als het zover is, zullen we het weten!

Bronnen:

- *Wolven in de Wildernis (Dekker, 1998)*
- *De Wolf; Europese Wildernis, deel 1 (Okarma, 2000)*
- *Verslag workshop Wolven in Nederland (Free Nature & Stichting Ark, 2012?)*

